

Povestea lui Harap- Alb

Ion Creangă

PROF. PAULA-LIVIA VORNICEANU
LICEUL TEORETIC „ION NECULCE” TÂRGU FRUMOS

Încadrarea în epocă

☞ **Ion Creangă**, autor cu o semnificativă activitate literară în perioada clasică, fiind contemporan cu Mihai Eminescu, Ioan Slavici și I.L.Caragiale, este considerat unul dintre cei mai valoroși povestitori ai poporului nostru, reprezentativ pentru spiritualitatea ancestrală românească. Operei sale capitale, scrierea memorialistică „Amintiri din copilărie”, i se adaugă **basmele culte, care proiectează în fabulos lumea țărănească apropiată de sufletul său într-o manieră originală de exprimare.**

Definirea speciei literare

- ☞ Basmul cult este o specie a genului epic în proză cu numeroase personaje ridicate la rangul de simbol, în care se prezintă **confruntarea dintre bine și rău**, soluționată, de regulă, printr-un **final fericit**.
- ☞ **Elementul fabulos, supranatural** este acceptat, prin convenție, ca **aparținând sferei firescului, indicii spațiali și temporali sunt vagi, generalizând întâmplările relatate, iar acțiunea urmărește o schemă prestabilită**.

Apariție. Încadrarea în specia literară

- ☞ Basmul cult „Povestea lui Harap-Alb” este publicat în revista **„Convorbiri literare” la data de 1 august 1877.**
- ☞ El respectă, în linii mari, structura populară a speciei literare epice, în care acțiunea debutează cu o situație de echilibru (expozițiunea) perturbată de un eveniment neașteptat (intriga), care declanșează o acțiune desfășurată de protagonist în confruntare cu antagonistul, susținut de ajutoare și donatori, în vederea prestabilirii ordinii inițiale, care culminează cu un moment de maximă încordare narativă (punctul culminat); deznodământul aduce o nouă situație de echilibru.
- ☞ **Forma cultă a speciei literare constă în reorganizarea elementelor populare sau completarea lor de către un prozator cunoscut și consacrat, care imprimă textului stilul personal de relatare.**

Semnificația titlului

- ☞ **Titlul** basmului enunță atât specia literară, povestea, cât și numele protagonistului purtat de-a lungul propriei formări.
- ☞ Pe parcursul firului epic, destinul acestuia cunoaște trei ipostaze: **fiul cel mic** al craiului, imatur și neinițiat, dar curajos și preocupat de a-și ajuta propria familie, **Harap-Alb**, ucenic al Spânului, parcurgând drumul inițierii, **împăratul** inițiat, capabil de a conduce împărăția unchiului sau și de a-și întemeia o familie cu aleasă inimii sale.
- ☞ Cea mai mare parte a basmului este dedicată celei de-a două ipostaze.
- ☞ El este numit de către formatorul său, antagonistul, printr-o sintagmă oximoronică, „Harap-Alb”; substantivul comun „harap” desemnează o persoană cu pielea și părul de culoare neagră și se află în contradicție cu epitetul cromatic „alb”. Fiul craiului devine astfel slugă atipică a Spânului.

Tema literară

☞ Tema basmului are sursă folclorică, prezentând **confruntarea binelui cu răul**. Pe parcursul acestei confruntări, soldate cu victoria binelui, ca în majoritatea basmelor, eroul central își formează personalitatea, ceea ce conferă substanța epică scrierii conferindu-i caracterul de **bildungsroman**, trădând descendența cultă.

Motive specifice basmului

- ❧ Motivele prezente în text sunt de factură populară:
- ❧ împăratul fără urmaș;
- ❧ superioritatea mezinului;
- ❧ călătoria;
- ❧ probele;
- ❧ demascarea impostorului;
- ❧ pedeapsa;
- ❧ căsătoria.
- ❧ În afară de temă și motive, care își au originea în **folclor**, alte elemente cu aceeași sursă sunt: **prezența ajutoarelor** (calul, Sfânta Duminică, cei cinci prieteni) și a **donatorilor** (crăiasa furnicilor, crăiasa albinelor, turturica), apariția **obiectelor magice** (apă vie, apă moartă, jăraticul, smicelele), prezența cifrei **trei**, simbol al perfecțiunii (trei fii, trei fete, trei apariții ale antieroului, trei probe inițiate de acesta).

Perspectiva narativă

- ☞ Acțiunea este relatată la **persoană a III-a**, de către un narator a cărui **perspectiva narativă obiectivă** este completată de multiple **comentarii subiective**. Aceste completări umoristice, ironice, lămuritoare sunt specifice stilului autorului Ion Creangă.
- ☞ Discursul narativ îmbină original cele trei moduri de expunere. **Narațiunea** are cea mai mare pondere în țesătură epică, redând prin frecvența verbului, înaintarea acțiunii. Această este completată de **dialog**, care are, la Creangă, dublu rol, ca în operele dramatice: dezvoltarea acțiunii și individualizarea personajelor prin detalii specifice, care le caracterizează. **Descrierea** se bazează în principal prin portretizare; personajele sunt conturate în așa fel încât să formeze ample reprezentări în mintea cititorului. Fata împăratului Roș și cei cinci prieteni, care i se alătură protagonistului, sunt descriși cu amănunte semnificative.

Construcția subiectului

- ❧ **Construcția subiectului** urmează o schemă simplă.
- ❧ Cei doi frați, craiul și Verde-împărat, conduc fiecare câte o împărăție la două capete ale lumii, foarte îndepărtate unul de celălalt.
- ❧ Neavând descendenți masculini, Verde-împărat îi scrie fratelui sau să îi trimită pe unul dintre fii să îi urmeze la tron.
- ❧ Proba curajului îl desemnează pe fiul cel mic că fiind capabil de a întreprinde călătoria către ținuturile unchiului său.
- ❧ Trecând prin numeroase peripeții, depășind cu istețime, bunătate, curaj și mult ajutor multiplele probe ale formării sale, acesta își îndeplinește țelul de a deveni împărat, căsătorindu-se cu fata de care s-a îndrăgostit.
- ❧ În basm sunt prezente anumite **clișee** cu roluri bine determinate, cum ar fi **formulele specifice: inițială, mediane și finală.**

Formule specifice basmului

- ☞ **Incipitul** basmului este o **formulă inițială**: „Amu cică era odată într-o țară un crai, care avea trei feciori.” Aceasta are drept corespondent în basmul popular începutul „A fost odată ca niciodată” și are rolul de a introduce cititorul în lumea miraculoasă, în care totul este posibil.
- ☞ **Incipitul** este în legătură strânsă cu **finalul**, construit tot ca o **formulă specifică** redată în manieră cultă:
- ☞ „Și a ținut veselia ani întregi, și acum mai ține încă; cine se duce acolo bea și mănâncă. Iar pe la noi cine are bani bea și mănâncă, iară cine nu, se uită și răbda.”
- ☞ **Formula de încheiere** a basmului face trecerea de la universul ficțional imaginat de autor la realitatea cotidiană a fiecărui cititor. Pe lângă valoarea lor hiperbolică (veselia finalului fericit nu se sfârșește niciodată), aceasta are puternice accente sociale; dacă lumea basmului este dominată de veselie perpetuă, lumea reală are determinări legate de condiția socială a fiecăruia.
- ☞ **Formulele mediane** dau continuitate acțiunii, menținând starea de atenție și curiozitatea lectorului: „că cuvântul din poveste înainte mult mai este” sau „Și merg ei o zi, și merg două, și merg patruzeci și nouă.”

Coordonate spațiale și temporale

- ❧ Îmbinarea planurilor real și fabulous este evidentă chiar din incipit. Timpul este vag, nedeterminat, un trecut îndepărtat în care se petrec evenimente ridicate la rangul de simbol. Reperele spațiale sunt la fel de vagi: „Și craiul acela mai avea un frate mai mare, care era împărat într-o altă țară, mai depărtată.[...]. Țara în care împărătea fratele cel mare era tocmai la o margine a pământului și crăiia ăstuilalt la altă margine .”
- ❧ Cele două ținuturi îndepărtate marchează un întreg univers, pe care protagonistul este nevoit să-l ia în stăpânire, trecând de la teritoriul ocrotitor, familiar către un spațiu al probării propriilor veleități de lider.

Acțiunea

☞ Acțiunea basmului este **lineară** fiind alcătuită din multiple **secvențe înlănțuite**. Ea debutează *ex abrupto* cu evenimentul care perturbă echilibrul situației inițiale: craiul este rugat de fratele său mai mare să-i trimită pe unul dintre feciori pentru a-i fi urmaș la tron. Dacă cei doi fii mai mari ai acestuia nu reușesc să treacă **proba curajului** impusă de tatăl lor, deghizat în urs, mezinul este pregătit și el să-și încerce norocul. Pentru că dovedește, în prealabil, **calități sufletești superioare**, atunci când se milostivește de bătrână cerșetoare, el are un prim ajutor de nădejde, anume personajul supranatural, întruchiparea bunătății, Sfânta Duminică, cea care se deghizase în femeie sărmană pentru a-l pune la încercare. Aceasta îl sfătuiește să aleagă calul, hainele și armele care au aparținut tatălui său în tinerețe pentru a putea reuși ceea ce și-a propus, fapt care denotă **refacerea unui destin privilegiat**.

Motivul călătoriei

- ☞ Motivul călătoriei are o dublă valență: **concretă**, reprezentată de drumul parcurs de tânăr de la casa părintească până la palatul unchiului său, și o alta **sprituală, de formare a lui ca personalitate demnă de a conduce o împărăție, ceea ce conferă scrierii caracterul de BILDUNGSROMAN.**
- ☞ După ce protagonistul își dovedește curajul în fața probei la care îl supune propriul tată, primește drept compensație de la acesta un sfat important: „să te ferești de omul roș, iar mai ales de omul spân”, considerați, în credința populară, oameni care poartă stigmatul răului.

Motivul pădurii-labirint

- ✧ Încercarea cu care debutează călătoria inițiativă este **trecerea prin pădurea-labirint.**
- ✧ Aceasta reprezintă **spațiul dispariției vechii sale identități,** dar și **regenerarea sa spirituală, prin renaștere.**
- ✧ Inițial, tânărul se rătăcește și este astfel nevoit să se abată de la sfatul părintesc, tocmindu-l pe Spân drept călăuză, deoarece era „boboc în felul său la trebi de iste.” Acest nou personaj, **antagonistul,** dar și **formatorul** eroului, se remarcă prin șiretenie și perseverență; el are capacitatea de a se metamorfoza, luând diferite înfățișări îmbietoare, pentru a-l convinge pe tânăr să îl accepte să-i fie alături.

Apariția antagonistului

- ❧ **Viclenia Spânului determină schimbarea destinului tânărului naiv**, prin puterea sa de convingere.
- ❧ **Coborârea în fântână echivalează cu o nouă naștere a eroului, sub un alt nume, Harap-Alb**, și cu o altă misiune, slugă răufăcătorului, pecetluită de un jurământ: „jură-mi-te pe ascuțișul paloșului tău că mi-i da ascultare întru toate [...]; și atâta vreme ai a mă sluji ,până când îi muri și iar îi învie.”
- ❧ Spânul preia astfel identitatea feciorului de crai și ajunge, împreună cu sluga sa credincioasă, la curtea împăratului. Orgoliul nemăsurat al Spânului îl determina pe acesta să-i propună lui Harap-Alb un set de **trei probe inițiatice**: aducerea „sălăților” din Grădina Ursului, aducerea nestematelor care decorau pielea unui cerb fermecat și pețirea, în numele stăpânului, a fetei împăratului Roș. Primele două probe sunt trecute cu ajutorul sfaturilor și obiectelor magice oferite de Sfânta Duminică (o licoare și obrăzarul și sabia lui Statu-Palmă-Barbă-Cot).

Probele la care este supus Harap-Alb

- ☞ Cu **RĂBDARE, CURAJ ȘI ÎNDEMÂNARE**, tânărul reușește să treacă primele două probe; pentru a treia însă, se vede nevoit să pornească într-o nouă călătorie mult mai dificilă.
- ☞ **Primul semn al trecerii spre o altă etapă a propriei formări este podul**, corespondentul celui de la care plecase, acolo unde l-a înfrânt plin de curaj pe *urs*.
- ☞ Protagonistul se regăsește pe un teritoriu de **încercare pașnică a superiorității sale spirituale**: tânărul ocolește protector o nuntă de furnici, care traversau pe pod, riscându-și viața și trecând prin apă.
- ☞ Gestul său nobil e răsplătit de crăiasa furnicilor cu o aripă, un însemn care-l va salva la nevoie.
- ☞ Și albinele sunt ocrotite de tânărul care, din milă și dragoste față de vietățile naturii, le construiește un stup și este răsplătit și de această dată cu un obiect magic, o aripă de la crăiasă.

Rolul personajelor miraculoase

☞ Cele cinci personaje miraculoase, care duc la extremă trăsături specific umane, Gerilă, Setilă, Flămânzilă, Ochilă, Păsări-Lăți-Lungilă, par a-l cunoaște pe Harap-Alb și îl avertizează că, fără ei, nu va reuși să îndeplinească ceea ce și-a propus. Pentru că tânărul se dovedește foarte prietenos și apropiat de ei, aceștia sunt încântați să îl însoțească, devenind cu toții un grup de prieteni.

Rolul împăratului Roș

- ❧ Împăratul Roș îndeplinește și el rolul de formator pentru protagonist, supunându-l pe acesta altor probe complicate: casa de aramă, ospățul exagerat, alegerea macului de nisip, găsirea fetei, ghicitul ei. Proba camerei supraîncălzite este trecută cu bine cu ajutorul lui Gerilă. Masa mult prea îmbelșugată este consumată, în special, de Flâmânzilă și Setilă, macul și nisipul constituie două grămezi distincte cu ajutorul furnicilor, fata de împărat este găsită de Ochilă și Păsări-Lăți-Lungilă, iar albina ajută la ghicirea fetei nobile dintre cele două identice.
- ❧ Fiecare personaj are rolul lui bine determinat de parcă aparțin unui scenariu inițiativ prestabilit.
- ❧ Ajutorul lor însă este condiționat de capacitatea sporită a tânărului de a fi comunicativ și deci de a-și face prieteni devotați.

Refacerea echilibrului inițial

- ❧ Drumul de întoarcere spre împărăția unchiului său impune eroului o nouă probă, aceea a dragostei; el se îndrăgostește de fată, dar își dovedește loialitatea față de Spân și frumusețea caracterului și nu-i mărturisește acesteia adevărata sa identitate.
- ❧ Fata, care deține puteri miraculoase, intuește însă adevărul, iar **finalul** basmului aduce refacerea echilibrului inițial, prin demascarea răufăcătorului și pedepsirea lui prin moarte. Harap-Alb, cărui Spânul îi tăia capul, este readus la viață de către fata împăratului Roș, renăscând sub o nouă identitate, aceea de inițiat, capabil de a conduce o familie și o împărăție.
- ❧ Prin moartea lui simbolică, este absolvit de jurământul făcut și capabil de a-și continua firul vieții.

Arta narativă

- ✎ În ceea ce privește **arta narativă** a lui Creangă, critica literară remarcă **oralitatea** stilului său, prin care autorul lasă impresia adresării directe către un public vast. Aceasta este obținută prin **folosirea în mod original a exprimării populare**, dominate de regionalisme, expresii populare, ziceri, interjecții, exclamații, dativ etic, exprimare locuți onală.
- ✎ O altă notă de unicitate a stilului său o constituie **umorul** inconfundabil, care înglobează diferite forme de manifestare, de la ironie și până la tratarea comică a situațiilor dramatice: „să trăiască trei zile cu cea de-alaltăieri” sau „Tare-mi ești drag!... Te-aș vâri în sân, dar nu încapi de urechi”. Principala sursă de inspirație a lui Creangă, înțelepciunea populară, este prezentă în text sub forma reproducerii **proverbelor** sau **zicătorilor** potrivite fiecărei situații în parte, introduse prin sintagma „vorba ceea”: „Vorba ceea: La plăcinte înainte,/Și la războiu, înapoi.”.
- ✎ Arta narativă a lui Creangă prezintă, de asemenea, particularitatea frecvenței reduse a figurilor de stil. Exprimarea este astfel directă, concretă, savuroasă.

Concluzii

G. Călinescu definește basmul ca fiind „**oglindirea vieții în moduri fabuloase**”; poveștile lui Creangă sintetizează concepția acestuia despre perioada maturității cu puternice accente autobiografice, așa cum „Amintirile...” prezintă vârsta de aur aur a copilăriei. „Și el a luptat cu spânii, cu primejdiile și nevoile, și el s-a făcut frate cu dracul ca să treacă punțile vieții, iar nemurirea și-a dobândit-o din apa vie și apa moartă a creației lui artistice.

Filozofia surâzătoare a lui Harap-Alb a fost filozofia lui până în pragul morții, iar înțelepciunea lui a fost înțelepciunea vieții însăși, eternă și plină de umbre și lumini.” (Pompiliu Constantinescu)